

Deținuții cu tulburări mintale și dizabilități: o provocare majoră pentru sistemul penitenciar

Interviu

Promo-LEX Ambasada
Republicii Federale
Germanie
Chișinău

Deținuții cu tulburări mintale și dizabilități: o provocare majoră pentru sistemul penitenciar

26.06.2024

Nicoleta Hriplivii

Avocată, Promo-LEX

Diana Mazniuc

Consilieră juridică, Promo-LEX

www.promolex.md

În evaluările anterioare ale conformității Republicii Moldova cu prevederile Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, aspectele legate de dizabilități și sănătatea mintală în mediul penitenciar nu au beneficiat de atenția necesară. Asociația Promo-LEX a transmis Comitetului ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități informații relevante și urgente referitoare la această problemă.^[1] Un aspect crucial menționat în raport este lipsa de abordare specifică în observațiile finale anterioare ale Comitetului privind asistența medicală pentru deținuții cu dizabilități mintale și intelectuale, având în vedere importanța respectării articolelor 15, 17 și 25 din Convenție, care protejează drepturile deținuților la sănătate și integritate

personală. Republica Moldova urmează să fie revizuită, cel mai probabil, în cadrul sesiunilor CRPD din toamna anului 2024, în urma cărora Comitetul va elabora o listă de întrebări și probleme adresate Guvernului. Data exactă a sesiunii nu a fost încă stabilită.^[2]

Serviciile de sănătate din instituțiile penitenciare au fost o preocupare constantă pentru mecanismele naționale, regionale și internaționale pentru drepturile omului și în cele mai dese cazuri, îngrijorările lor coincid. Recomandări privind îmbunătățirea accesului deținuților la servicii medicale, de sănătate mentală și psiho-socială au fost adresate, în repetate rânduri, Guvernului Republicii Moldova.

Comitetul ONU împotriva Torturii (CAT) a exprimat îngrijorarea sa față de calitatea îngrijirilor medicale în instituțiile penitenciare, care potrivit acestora este insuficientă. Comitetul a subliniat că personalul ne-calificat furnizează servicii medicale deținuților, că deținuților le este complicat să obțină asistență medicală privată sau să fie trimiși la specialiști externi atunci când este necesar, că nevoile deținuților cu dizabilități și ale celor care necesită servicii de sănătate mintală și psihosociale nu pot fi adecvat satisfăcute.

De asemenea, Comitetul a criticat faptul că personalul medical din sistemul penitenciar nu este independent față de administrația închisorii, ceea ce contravine articolelor 2, 10 și 11 ale Convenției ONU împotriva Torturii.

În lumina acestor constatări, Comitetul a făcut următoarele recomandări: **transferarea responsabilității unităților medicale penitenciare de la Ministerul Justiției la Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale; asigurarea afilierii Penitenciarului nr. 16 – Pruncul la Ministerul Sănătății; intensificarea eforturilor pentru îmbunătățirea îngrijirii medicale în instituțiile penitenciare, inclusiv prin angajarea unui număr adecvat de personal medical calificat și asigurarea**

formării lor conform Protocolului de la Istanbul; stabilirea și implementarea unor reguli pentru facilitarea cererilor deținuților pentru asistență medicală privată și pentru trimerile către servicii specializate externe, asigurând, în același timp, satisfacerea nevoilor deținuților cu dizabilități în mediul penitenciar; adoptarea măsurilor necesare pentru asigurarea planurilor de tratament individualizate și aprovizionarea cu medicamente pentru pacienții psiho-neurologici, inclusiv medicamente anti-psihotice.

Comitetul ONU pentru Drepturile Omului de asemenea a atras atenția asupra deficiențelor din sistemul medical penitenciar din Republica Moldova, în cadrul sesiunii sale din iulie 2023. Acesta a solicitat clarificări cu privire la deficiențele de personal, în special în domeniul medical și la calitatea generală a îngrijirilor medicale în detenție. Printre problemele semnalate s-au numărat **utilizarea personalului necalificat pentru furnizarea serviciilor medicale, accesul limitat la îngrijiri medicale private și la specialiști externi, precum și îngrijirea insuficientă a deținuților cu dizabilități sau probleme de sănătate mintală în sistemul penitenciar.** Comitetul a subliniat, de asemenea, probleme legate de calitatea serviciilor medicale la Penitenciarul nr. 16 – Pruncul și a exprimat îngrijorări cu privire la independența personalului medical față de administrația penitenciară.

Comitetul a subliniat necesitatea unor schimbări sistemice, inclusiv reforme politice și o creștere a finanțării, pentru a aborda eficient aceste probleme critice. Accentul general este pus pe crearea unui mediu penitenciar mai uman și respectuos al drepturilor, în concordanță cu standardele internaționale de drepturile omului.

Incidența ridicată a tulburărilor mintale și de comportament printre deținuți

Conform informațiilor furnizate de Direcția Medicală a Administrației Naționale a Penitenciarelor, tulburările mintale ocupă primul sau al doilea loc în structura morbidității, cu aproximativ 3.000 de diagnoze înregistrate anual. Această cifră trebuie evaluată în raport cu numărul total de persoane aflate în detenție: în anul 2022 – 6.084 persoane, iar în anul 2023 – 5695 persoane.

În ciuda faptului că sistemul penitenciar oferă servicii ambulatorii în secțiile medicale ale fiecărui penitenciar, servicii medicale staționare în Penitenciarul nr. 16 – Pruncul și servicii medicale externe în baza unor contracte furnizate de Spitalul Clinic de Psihiatrie și Spitalul de Psihiatrie Bălți, există lacune semnificative în abordarea și tratamentul deținuților:

- **Secția de psiho-neurologie a Penitenciarului 16 – Pruncul are o capacitate de tratament pentru doar 36 de pacienți, sub supravegherea unui singur psihiatru (*la situația ianuarie 2024*).**
- **Unele secții medicale din penitenciare se confruntă cu deficit de personal, având mai multe poziții vacante pentru psihiatri.**

Statistica tulburărilor mintale în penitenciare pentru anii 2022 și 2023 reflectă o realitate tristă

În anul 2022, în Republica Moldova au fost înregistrate 2855 de cazuri de tulburări mintale și de comportament la deținuți, dintre care 13 cazuri au implicat minori. În anul 2023, numărul total de cazuri a crescut semnificativ, ajungând la 3818 cazuri. Aceasta reprezintă o creștere de aproximativ 34% față de anul precedent, evidențiind o agravare alarmantă a stării de sănătate mintală în rândul populației penitenciare.

Creșterea considerabilă a numărului de cazuri subliniază necesitatea urgentă a unor măsuri adecvate și eficiente pentru a aborda și gestiona problemele de sănătate mintală în

penitenciarele din Republica Moldova.

Este imperativ să intensificăm eforturile pentru a îmbunătăți accesul la servicii de sănătate mintală, să dezvoltăm programe cuprinzătoare de educație și sensibilizare pentru a combate stigmatizarea și să investim considerabil în formarea și dezvoltarea specialiștilor în sănătate mintală. Colaborarea strânsă între instituțiile medicale este esențială pentru a crea un sistem de suport robust, capabil să răspundă eficient și prompt nevoilor complexe ale persoanelor afectate de tulburări mintale și de comportament. Acțiunea imediată și coordonată este crucială pentru a transforma aceste statistici alarmante și pentru a îmbunătăți semnificativ calitatea vieții tuturor cetățenilor.

Incidența tulburărilor mintale alăturată problemelor de sistem

Unele probleme identificate de Promo-LEX au fost raportate Comitetului ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, în speranța că vor fi abordate la următoarea sesiune:

- **Prevalența crescută a afecțiunilor mintale în detenție:** categoriile cele mai frecvente sunt tulburările mentale organice, tulburările afective (de dispoziție) și cele neurotice, subliniind nevoia unor servicii specializate de sănătate mintală în penitenciare. Numărul total de cazuri în ultimii 5 ani este unul constant, ceea ce sugerează că sănătatea mintală a deținuților reprezintă o problemă sistemică și gravă.
- **Vulnerabilitatea și pericolele violenței pentru deținuții cu dizabilități sau tulburări mintale:** această categorie de deținuți se confruntă cu dificultăți suplimentare în sistemul penitenciar, fiind expuși la abuzuri și violență, ceea ce accentuează vulnerabilitatea lor în fața subculturii criminale și a condițiilor de detenție.
- **Infrastructură medicală deficitară:** capacitatea limitată

de tratament în departamentul de psihoneurologie al Penitenciarului nr. 16 și numărul insuficient de psihiatri din secțiile medicale ale penitenciarelor indică o infrastructură medicală subdimensionată. Aceasta reprezintă o problemă majoră, având în vedere gravitatea și complexitatea cazurilor de tulburări mintale și comportamentale.

- **Buget insuficient:** alocarea bugetară scăzută pentru serviciile medicale externe, cum ar fi cele ale Spitalului Clinic Republican de Psihiatrie (14.408,7 lei în 2021 și 21.517 lei în 2022), reflectă o subfinanțare pentru asistența medicală specializată necesară deținuților cu tulburări mintale.
- **Deficit acut de specialiști:** numărul insuficient de psihiatri și al altor specialiști în sănătate mintală din penitenciare evidențiază o problemă sistemică în ceea ce privește resursele umane. Această lipsă afectează capacitatea sistemului de a oferi îngrijiri adecvate deținuților cu nevoi specifice de sănătate mintală.

În acest context stringent, sistemele penitenciare trebuie să dezvolte și să implementeze strategii eficiente pentru a proteja deținuții afectați de dizabilități mintale și de comportament. Este esențială adoptarea unei abordări multidisciplinare, care să includă instruirea continuă a personalului de custodie în domeniul sănătății mintale și al dizabilităților, îmbunătățirea accesului acestora la suport și servicii specializate de sănătate mintală, precum și implementarea unor mecanisme robuste de raportare a abuzurilor, menite să protejeze victimele de violență. Este evident că investițiile sporite în resurse umane și financiare sunt cruciale pentru îmbunătățirea condițiilor din sistemul penitenciar, asigurând o îngrijire adecvată și respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor cu tulburări mentale. Reformele în acest sens nu numai că ar îmbunătăți calitatea vieții deținuților afectați, dar ar contribui și la reducerea

recidivei și la reintegrarea acestora în societate după eliberare.

Incidența ridicată a automutilărilor, tentativelor de suicid și suicidelor în detenție

Datele statistice furnizate de Administrația Națională a Penitenciarelor subliniază gravitatea problemelor de sănătate mintală în sistemul penitenciar și necesitatea urgentă de a aborda aceste probleme prin îmbunătățirea serviciilor de sănătate mintală, instruirea adecvată a personalului și crearea unui mediu mai favorabil și sigur pentru deținuți.

Analiza datelor referitoare la cazurile de auto-mutilare, tentative de suicid și sinucideri în sistemul penitenciar din Republica Moldova pentru anul 2022 și anul 2023 indică o situație profund îngrijorătoare.

Cazuri de suicid:

- **2022 – 4 cazuri**
- **2023 – 5 cazuri**

Cazuri de tentativă de suicid:

- **2022 – 23 cazuri**
- **2023 – 19 cazuri**

Cazuri de auto-mutilare:

- **2022 – 782 cazuri**
- **2023 – 614 cazuri**

Cu toate că numărul de auto-mutilări și tentative de suicid a scăzut în dinamică în ultimii trei ani, acesta rămâne încă destul de ridicat pentru a susține că situația se îmbunătățește. Numărul de sinucideri rămân la cote alarmante. Aceasta subliniază o criză profundă în gestionarea sănătății mintale a deținuților și evidențiază o problemă sistemică. În ciuda eforturilor parțiale de intervenție, cifrele persistente

arată o nevoie urgentă de reformă și de investiții considerabile în resursele de sănătate mintală disponibile în sistemul penitenciar.

Aceste date nu doar reflectă condițiile de detenție tensionate și lipsa de suport emoțional adecvat, dar și o criză în furnizarea de servicii de sănătate mintală închisorilor. Lipsa de personal instruit și de programe eficiente de sănătate mintală subminează eforturile de a asigura un mediu sigur și uman în penitenciare.

Pentru a aborda această criză într-un mod concludent, este esențială o revizuire profundă a politicilor existente și o reformă structurală a sistemului de sănătate mintală în penitenciare.

Mecanisme inadecvate de evaluare pentru deținuții cu tulburări mintale și comportamentale

Asociația Promo-LEX a solicitat Administrației Naționale a Penitenciarelor informații detaliate cu privire la existența unui proces standardizat sau a unui mecanism specific destinat identificării și evaluării nevoilor speciale ale deținuților cu diverse tipuri de dizabilități, inclusiv cele care nu sunt strict locomotorii – fizice, mintale, intelectuale, senzoriale sau combinații ale acestora.

În răspunsul său, Administrația Națională a Penitenciarelor a menționat că se iau măsuri pentru evaluarea nevoilor deținuților la sosirea acestora în instituțiile penitenciare, inclusiv un proces de examinare clinică și paraclinică conform Regulamentului privind acordarea asistenței medicale, aprobat de Ministrul Justiției prin Ordinul nr. 343 din 29 decembrie 2022.

Totuși, abordarea generală a evaluării, care se concentrează pe aspecte clinice generale, nu este adecvată pentru a satisface nevoile complexe și unice ale deținuților cu dizabilități mintale și comportamentale.

Deși există mențiuni despre un Plan individual de resocializare și un fișier individual de identificare, aceste documente nu sunt suficient de adaptate pentru a gestiona provocările specifice ale deținuților cu astfel de probleme.

De exemplu, reglementările curente oferă o prezentare generală a aspectelor legate de dizabilități și condițiile de viață, dar nu include detalii suficiente pentru a aborda nevoile complexe ale deținuților cu tulburări mentale și comportamentale.

În plus, lipsa unui mecanism clar și detaliat pentru evaluarea și satisfacerea nevoilor acestor deținuți indică o lacună semnificativă în capacitatea sistemului penitenciar de a oferi îngrijire adecvată.

Astfel, este crucial să se dezvolte mecanisme standardizate și practice care să identifice, evalueze și abordeze, în mod corespunzător, nevoile specifice ale deținuților cu dizabilități și tulburări mintale sau comportamentale.

Adaptarea inadecvată a spațiilor penitenciare pentru deținuții cu diferite tipuri de dizabilități sau deficiențe

Administrația Națională a Penitenciarelor a implementat măsuri de acomodare în unele penitenciare, cum ar fi instalarea rampelor și a barelor de sprijin în Penitenciarele nr. 7-Rusca, nr. 13-Chișinău, nr. 16-Pruncul, nr. 17-Rezina și nr. 18-Brănești.

Totuși, Administrația nu a oferit detalii specifice despre modul în care facilitățile au fost adaptate pentru fiecare tip de dizabilitate identificat în statistici. Această lipsă de informații detaliate sugerează că spațiile penitenciare nu sunt adecvate pentru a satisface, în mod corespunzător, nevoile tuturor deținuților cu dizabilități, având în vedere diversitatea acestora în detenție.

Administrația Națională a Penitenciarelor a afirmat că

deținuții cu dizabilități sunt plasați în proximitatea unităților medicale sau în zone cu accesibilitate îmbunătățită către curțile de plimbare. Deși această măsură poate fi de ajutor, ea nu garantează accesul egal și integrarea completă a deținuților cu dizabilități în toate activitățile penitenciare.

În plus, dificultățile de implementare a unor măsuri necesare de adaptare, din cauza limitărilor infrastructurale și a restricțiilor bugetare pentru anul 2023, au amânat proiectele planificate. Aceasta indică o întârziere în îmbunătățirea condițiilor pentru deținuții cu dizabilități, reflectând o prioritate insuficientă acordată acestui grup vulnerabil.

În ceea ce privește angajarea deținuților ca asistenți personali, există îngrijorări legate de calitatea îngrijirii oferite, în contextul lipsei de formare profesională adecvată și a potențialelor conflicte de interese.

Acest aranjament poate crește riscul de abuzuri într-o subcultură criminală răspândită în instituțiile penitenciare din Republica Moldova, un aspect semnalat de structurile internaționale.

Rădăcina problemelor asistenței medicale în mediul penitenciar

În Republica Moldova, există două sisteme medicale distincte: unul public, sub autoritatea Ministerului Sănătății, și unul penitenciar, sub autoritatea Ministerului Justiției. Serviciile medicale din închisori includ, atât asistență ambulatorie, cât și de spitalizare, cu 16 secții medicale ambulatorii și Penitenciarul Nr. 16 – Pruncul care funcționează cu utilitate de spital.

Despre asistența medicală în penitenciare și provocările asociate am discutat și în alte publicații; pentru detalii, consultați articolele precedente.[\[3\]](#) Problemele majore identificate în asistența medicală oferită în mediul penitenciar includ:

- Evaluarea și acreditarea serviciilor medicale au început în anul 2021, circa 14 secții medicale din penitenciare au fost acreditate. Deși era necesară o evaluare anuală a secțiilor medicale acreditate, aceasta nu a fost realizată în anii 2022 și 2023, contrar legislației. Pandemia COVID-19 a fost invocată ca motiv pentru întârziere, dar acest argument este nejustificat, având în vedere că alte evaluări au continuat.
- Funcționarea ilegală a Penitenciarului nr. 16 – Pruncul care activează fără autorizație sanitară și fără acreditare, ceea ce contravine legilor naționale în domeniul sănătății. Administrația Națională a Penitenciarelor a recunoscut lipsa resurselor pentru reconstrucția necesară obținerii autorizării. Nu există un calendar clar pentru inițierea procesului de obținere a autorizației sanitare și acreditării.
- Lipsa Normativelor de personalul medical. Nu există Normative aprobate pentru personalul medical în sistemul penitenciar. Normativele Ministerului Sănătății nu sunt aplicabile în penitenciare, ceea ce împiedică evaluarea necesarului de personal în funcție de volumul real de muncă și complexitatea sarcinilor.
- Contractele pentru servicii medicale specializate au fost reduse de la 19 instituții în 2021 la 17 în 2022 și 2023, cu sume de finanțare în scădere. Se ține a se menționa pentru acest aspect că nu există studii sau metodologii clare pentru evaluarea nevoilor medicale în sistemul penitenciar. Contractarea serviciilor medicale se bazează pe estimări din datele anterioare, nu pe analize structurate, ceea ce subliniază nevoia de planificare riguroasă și transparentă.

Recomandări sugerate pentru autorități privind serviciile medicale în sistemul penitenciar

1. Dezvoltarea unui concept pentru reformarea serviciilor medicale în sistemul penitenciar și transferarea

responsabilității pentru îngrijirea medicală în închisori de la Ministerul Justiției la Ministerul Sănătății.

2. Efectuarea evaluărilor anuale continue ale secțiilor medicale din instituțiile penitenciare acreditate de Agenția Națională de Sănătate Publică pentru a asigura respectarea standardelor de îngrijire medicală.
3. Asigurarea ca Penitenciarul nr. 16 să funcționeze în conformitate cu cadrul legal și medical, inclusiv reglementările privind îngrijirea sănătății.
4. Implementarea sistemelor avansate de securitate pentru protecția datelor medicale, inclusiv autentificare multifactorială și urmărirea automată a incidentelor.
5. Dezvoltarea unei metodologii standardizate pentru contractarea serviciilor medicale externe.
6. Crearea de mecanisme care să asigure utilizarea eficientă a resurselor în interesul pacientului deținut și identificarea motivelor pentru care fondurile alocate nu sunt utilizate în totalitate.

Articolul este realizat de Asociația Promo-LEX, cu suportul financiar al Republicii Federale Germania, prin intermediul Ambasadei Republicii Federale Germania la Chișinău (Deutsche Botschaft Chișinău).

[1] „Raportul privind lista de probleme și întrebări sugerate de Promo-LEX înainte de raportare către Comitet ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități”, accesat la 18.06.2024, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2FCRPD%2FIC0%2FMDA%2F57239&Lang=en.

[2] „Rapoartele publicate de Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CRPD)”, accesat la 18.06.2024, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2FCRPD%2FIC0%2FMDA%2F57239&Lang=en.

[yexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=800&Lang=en](#)

[3] „Sănătatea deținuților: schimbări necesare”, accesat la 18.06.2024, https://promolex.md/25018-sanatatea-detinutilor-schimbări-necesare/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR1tQ9-Kp0QIoxxVtyxEm22T1GSAK_5W9ayjH6zyvfv00JYQaEINRnDQeD0_aem_ZmFrZWR1bW15MTZieXR